

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Протиріччя між потребою суспільства у підготовці фахівців з певних професій і переважно стихійним характером професійного самовизначення учнівської молоді обумовлює необхідність дослідження комплексу проблем, пов'язаних з підготовкою молодого покоління до усвідомленого вибору майбутньої професії, проектуванням та реалізацією молоддю професійної кар'єри. При цьому особливе значення для вибору молоддю людиною майбутнього професійного шляху має період ранньої юності, оскільки саме в це період змінюється соціальна ситуація її розвитку й актуалізується життєво важлива проблема визначення та реалізації освітньо-професійної траєкторії. Аналіз досліджень Л. Виготського, І. Кона, Д. Фельдштейна та інших учених дозволяє констатувати, що найбільш важливим і суттєвим новотвором у ранньому юнацькому віці є зміна самосвідомості особистості, яка зумовлює формування як нової соціальної позиції молоді людини, так й образу її життя в цілому. Цей процес характеризується зміною суспільного становища особистості, пов'язаного з її самовизначенням. Самовизначення, на думку І. Беха, Г. Костюка, В. Полякова, І. Чечель та інших дослідників, інтерпретується як процес і результат входження індивіда в усі сфери суспільного життя, заснованого на можливості вільного вибору юним свого майбутнього. Як сутнісні характеристики самовизначення дослідники виділяють такі змістовні компоненти, як формування життєвої й професійної перспективи, світогляду, ставлення до праці тощо. Слід зазначити, що самовизначення у дослідженнях Л. Карамушки, О. Кострюкової, М. Пряжникова, Т. Харланова та ін. розглядається як вибір молодю людиною того контексту й соціокультурного простору, в якому вона здійснювати свої життєві, в першу чергу - освітньо-професійні, плани.

Планування в ранньому юнацькому віці життєвої перспективи, як зазначав І. Кон, є найважливішою ланкою самовизначення, яке стає основою для розгортання процесу планування життєвого шляху в майбутньому. При цьому Л. Божович, О. Некрасова, Є. Павлютенков й інші дослідники вказували, що спрямованість на майбутнє стає однією з основних характеристик особистості в юнацькому віці, а проблема вибору професії перебуває в центрі уваги молоді людини. Принагідно зазначимо, що професійне самовизначення тісно пов'язане з самовизначенням соціальним, оскільки вибір професії передбачає й визначення учнем свого місця в соціальній структурі суспільства, і, навпаки, прагнення увійти до складу визначеної соціальної групи суттєво впливає на вибір професії.

Шляхи вирішення комплексу проблем, пов'язаних із професійним самовизначенням учнівської молоді, впродовж тривалого періоду розглядалися вітчизняними педагогами і психологами у контексті вдосконалювання змісту, форм і методів профорієнтаційної роботи. Разом з модифікаціями парадигми

освіти, профорієнтація стала більшою мірою орієнтуватися на роботу з людиною в аспекті формування у неї універсальних поведінкових навичок, які б забезпечували гармонічне проходження можливих кризових моментів або періодів прийняття відповідальних рішень щодо професійної діяльності, у тому числі й підготовки до неї. З прийняттям людиноцентристської парадигми освіти, основний акцент у здійсненні психолого-педагогічного супроводження професійного самовизначення молоді перемістився на консультування для кар'єри. У ряді економічно розвинених країн воно реалізується як педагогічна система, метою якої є формування у молоді людини адаптаційних здатностей і навичок, що дозволяють їй, з урахуванням конкуренції на ринку праці, ефективно використовувати свій особистісний і професійний потенціал для досягнення цілей, поставлених у процесі професійного самовизначення. Останнім часом й у нашій країні в сферах соціології, педагогіки, психології, управління, профорієнтології тощо здійснюються теоретичні дослідження, що мають за мету уточнення суті понять «кар'єра» і «професійна кар'єра», розробку критеріїв успішності професійної кар'єри, використання особистісно-орієнтованого, компетентнісного, аксіологічного й інших підходів у психолого-педагогічному супроводі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри.

На думку В. Шаповалова професійну кар'єру можна розглядати як цілеспрямований процес (і результат) формування професійної траєкторії людини у контексті її близької й віддаленої трудової перспективи, яка планується й реалізується з урахуванням потреб і можливостей особистості й запитів суспільства, дозволяє людині здійснювати бачення себе й свого місця в системі виробничих і соціальних відносин. За такого підходу професійну кар'єру слід тлумачити не лише як просування по посадових сходах, але й як процес реалізації людиною себе і своїх можливостей у фаховій діяльності. Професійну кар'єру можна характеризувати й як процес самореалізації людини у професійній діяльності. Оскільки в широкому сенсі кар'єра визначається Д. Сьюпером як загальна послідовність етапів розвитку людини в основних сферах життя, яке характеризується динамікою соціально-економічного становища, статусно-рольових характеристик і форм соціальної активності особистості, то професійна кар'єра обов'язково супроводжується індивідуально-професійним розвитком, а високий рівень професіоналізму, у свою чергу, є важливим чинником успішного особистісного, професійного й кар'єрного розвитку. Відтак, кар'єру доцільно розглядати у контексті професійної орієнтації, особистісного й професійного самовизначення, що знаходить відображення у понятті «планування професійної кар'єри». За такого підходу у педагогічному контексті до числа основних проблем належить визначення впливу різних виховних інституцій на формування настанови щодо успішного кар'єрного розвитку учнівської молоді й розробка технологій кар'єрного консультування.